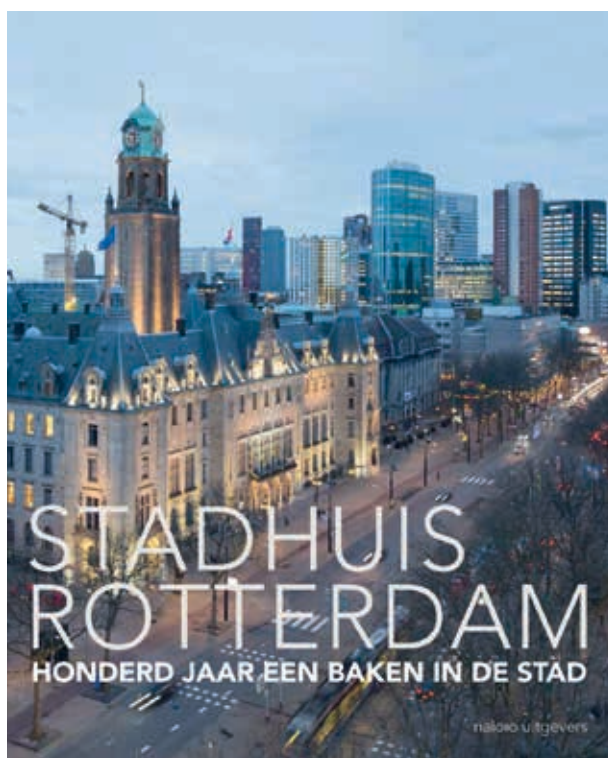

pen steeds meer een internetbezigheid lijkt te worden, internationale *brands* met vaak tergend modieuze en grove huisstijlen een plaats in het winkellandschap opeisen en Amsterdam onder het mom van erfgoed enthousiast als wereldattractie wordt aangeprezen door creatieve ondernemers en al even commercieel denkende stadspromotors. En dat warenhuizen nu de een na de ander ten prooi vallen aan veranderend con-

sumptiegedrag en mondiale retailformules kan zomaar betekenen dat het type van het kooppaleis opnieuw een grote transformatie zal ondergaan. Wat betekent dat voor het historische gegroeide winkellandschap? En wie koopt er straks nog wat in de Kalverstraat?

FREEK SCHMIDT

DOLF BROEKHUIZEN, ELLEN SMIT EN
ANKIE VAN TATENHOVE (SAMENST.)

STADHUIS ROTTERDAM HONDERD JAAR EEN BAKEN IN DE STAD

Rotterdam (naio10 uitgevers) 2014, 240 pp., 186 ill.
in zwart-wit en kleur, ISBN 978 94 6208 119 2, € 39,95

Het Rotterdamse stadhuis aan de Coolingsingel heeft een uitgebreide restauratie en verbouwing ondergaan. De voltooiing van de restauratie is in 2014 bekroond met een stijlvolle publicatie, die veel verder gaat dan een 'gemiddelde' monografie. Naast gedetailleerde informatie over de prijsvraag in de aanloop naar de bouw, het gebouw zelf en de restauratie, gaat het boek ook in op de plek die het gebouw inneemt in de stad, toen en nu. In zeven essays belichten verschillende auteurs deze aspecten afzonderlijk. Behalve door de boeiende en uitgebreide essays wordt het boek gedragen door de vele (historische) beelden, de sprekende citaten en een prachtige fotorapportage van Ossip van Duivenbode die alle monumentale aspecten van het gebouw in beeld brengt. Achterin is een tijdlijn opgenomen waarin belangrijke gebeurtenissen in de ontwikkeling van

het stadhuis, die grotendeels op verschillende plekken in het boek aan de orde komen, chronologisch worden weergegeven. Als waardevolle toegift volgen paginagrote plattegronden en doorsneden van het bouwwerk, die helpen de gedetailleerde informatie te plaatsen. Het boek is passend vormgegeven door Manifesta, dat verantwoordelijk was voor het uiterlijk van vele tentoonstellingen en publicaties van het voormalige NAI, met paginagrote foto's en een forse corpgrote voor de titels en citaten.

De essays zijn voorzien van een beknopte samenvatting die, net als de bijschriften en de citaten, zijn vertaald in het Engels. Hieruit spreekt de ambitie om het stadhuis van Rotterdam (weer) internationaal op de kaart te zetten, al is onduidelijk waarom er niet voor een integrale vertaling is gekozen. Dezelfde ambitie

toonden burgemeester Zimmerman, zijn Raadhuiscommissie en architect Henry Evers begin vorige eeuw bij de realisatie van het stadhuis. Het stadhuis maakte onderdeel uit van de grootschalige plannen van Evers om Rotterdam, de stad met een wereldhaven van formaat, ook een wereldstadwaardige uitstraling te geven. Het stadhuis moest het centrale punt van de nieuw aan te leggen boulevard Coolsingel worden in het nieuwe hart van de stad. Uitgebreid wordt de scheping van de wereldboulevard, geïnspireerd op die in andere wereldsteden zoals Wenen en Parijs, beschreven door Ellen Smit. Vooral de Ring van Wenen diende Evers hierbij tot voorbeeld.

De opdracht in 1913 aan Evers voor de bouw van het nieuwe stadhuis was omstreken. De perikelen rond de prijsvraag en de bouw worden door Ellen Smit en Han Timmer uitgediept. De besloten prijsvraag en de uitsluiting van enkele vooraanstaande (Amsterdamse) architecten vormden de aanleiding tot protesten tegen de uitvoering van het ontwerp van Evers. Ook leek het volgens sommigen vooraf beklonken dat de opdracht naar Evers zou gaan, die immers ook het programma van eisen en een voorontwerp had vervaardigd, wat in hun ogen ten koste ging van betere ontwerpen. Niettemin ging de bouw conform de ideeën van Evers van start. De bouwactiviteiten duurden van 1915 tot de ingebruikname in 1919. Opvallend genoeg werd het stadhuis nooit officieel geopend; men ging gewoon aan het werk.

Over de architectuur van het Rotterdamse stadhuis is niet altijd in lovende woorden gesproken. De stijl van de Beaux-Arts werd tijdens de oprichting al ouderwets gevonden door enkele vooraanstaande vertegenwoordigers van een modernere stijl. De verwoesting van Rotterdam tijdens de Tweede Wereldoorlog en het navolgende modernistische en optimistische wederopbouwdenken drongen de aandacht voor monumentale gebouwen in een traditionele stijl, en het stadhuis in het bijzonder, verder naar de achtergrond. Hierdoor verdween het besef dat dit bijzondere gesamt-kunstwerk, een van de meeste opvallende exponenten van deze Franse kunststroming in Nederland, zoals Dolf Broekhuizen overtuigend beschrijft in het derde essay. Samen met het Vredespaleis in Den Haag behoort het stadhuis tot de zeldzame en stijlzuivere voorbeelden van Beaux-Arts-gebouwen in ons land. De door de Académie des Beaux-arts onderwezen stijlprincipes, van een strenge symmetrie en hiërarchie tot een rijke hoeveelheid ornamenten en geïntegreerde kunst die de functie benadrukken, zijn hier overduidelijk toegepast.

Door gewijzigd gebruik en veranderde functies werd de kwaliteit van het oorspronkelijk ontwerp in de loop der tijd minder duidelijk afleesbaar: het gebouw was dichtgeslibd. Dirk Baalman en Dolf Broekhuizen lichten in het vierde essay, weliswaar iets minder vlot maar wel helder beschreven, de restauratievisie en de keu-

zes toe die zijn gemaakt tijdens het restauratieproces. Het gebouw, dat in 2000 de status van rijksmonument kreeg, is toen op verzoek van de monumentencommissie aan een grondige analyse onderworpen. Dat resulteerde in een cultuurhistorische waardering waarin de monumentale waarden van het gebouw zijn vastgelegd. Deze waarden zijn vertaald in praktische regels voor de restauratie waarin onder meer uitspraken zijn gedaan over de hiërarchie en bijbehorende afwerking tussen voorhuis en achterhuis en tussen de verschillende verdiepingen. Het bureau van interieurarchitecten Merckx+Girod heeft op basis hiervan nieuwe wandafwerkingen en meubilair ontworpen voor onder meer de trouwzaal, die op een eigentijdse manier aansluit bij de grandeur en de hiërarchie van het gebouw. De inrichting ten behoeve van het zogenaamde Nieuwe Werken, vergaderen en het personeelsrestaurant werden ook door Merckx+Girod ter hand genomen. Om de dakverdieping bruikbaar te maken, zijn vergaderhuisjes ingebouwd die de asymmetrische kapconstructie volgen.

Architecten Harry Abels en Ankie van Tatenhove gaan vervolgens dieper in op de aandacht voor de toegankelijkheid en bereikbaarheid van het stadhuis voor het publiek. Het hoofdstuk vertoont enige inhoudelijke overlap met het voorgaande, waar opnieuw wordt ingegaan op de wens voor het Nieuwe Werken en een betere ontsluiting voor mindervaliden. Met die ontsluiting had Henri Evers ook al rekening gehouden door de plaatsing van twee liften in het voorhuis, die echter niet tot de dakverdieping reikten. Als een van de weinige nieuwe ingrepen is in de oude dienkamer een nieuwe lift aangebracht.

Samen met enkele andere monumentale relictten, waaronder het hoofdstadkantoor (1923) van rijksbouwmeester G.C. Bremer en de beurs (1936–1940) van J.F. Staal, vormde het stadhuis een architectonisch en stedenbouwkundig zwaartepunt in het ontwerp voor de wederopbouw van de Coolsingel. Dat het stadhuis het bombardement zonder al te verwoestende schade heeft doorstaan, mag een wonder heten, zoals terecht wordt opgemerkt door Paul Meurs en Lara Voerman. De auteurs schetsen de latere stedenbouwkundige ontwikkelingen, die het hart van de stad moesten repareren, voor een nieuwe inbedding van het stadhuis dienden te zorgen en de verkeersproblemen hoopten op te lossen. Dit gebeurde onder leiding van directeur stadsontwikkeling W.G. Witteveen en zijn opvolger Cornelis van der Traa. Het 'overplein' tegenover stadhuis met een doorkijk vanaf de Lijnbaan is een erfenis van Witteveen. De dubbele rooilijn, met vooruitspringende bouwdelen, stamt uit het basisplan voor de wederopbouw van Van der Traa.

Tegenwoordig blokkeert het Maritiem Museum helaas het oorspronkelijk gecreëerde 'venster op de rivier' en ontnemen paviljoens het zicht op het stadhuis, maar Paul Groenendijk laat in het afsluitende essay

zien dat het stadhuis met zijn historische monumentaliteit dapper standhoudt in het immer groeiende hoogbouwgeweld van de 'stad die nooit af is'.

De Rotterdammers zijn trots op hun stadhuis en hebben het gebouw in hun hart gesloten, zo blijkt uit de vele massaal bezochte gebeurtenissen die in de tijdlijn zijn opgenomen. Hier werd een ode gebracht aan de koningin, werd Feyenoord toegejuicht en vanaf het balkon zijn stakers door vakbondsleiders toegespro-

ken. Dat er nu een publicatie ligt waaruit deze trots spreekt en die bovendien uiterst informatief en uitgebreid de kracht en betekenis van het gebouw en de plek verheldert, is een aanwinst voor Rotterdam en iedereen die zich voor de ontwikkelingen in deze stad interesseert.

MASCHA VAN DAMME

